

Јована С. НИКОЛИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ХИДРОНИМИЈА ДЕСНОГ СЛИВА СРЕДЊЕГ ИБРА**

Апстракт: Предмет овога рада су имена река, потока и извора који чине притоку десног слива Средњег Ибра на територији општине Лепосавић. Теренским истраживањем обухваћени су хидроними од Шаљске Бистрице до Бистрице, а сваки од хидронима је акцензован и на тај начин дијалекатски одређен. С обзиром на то да садржајна анализа грађе захтева њено вишеструко класификовање, на хидронимима су извршене три класификација. Прва класификација, узимајући у обзир природни облик вода, разврстава хидрониме на текуће и стајаће. Друга класификација на основу структуре издваја једночлане, двочлане и трочлане називе вода. Трећа, са аспекта семантике и мотивисаности, дели хидрониме у две групе – физиогеног порекла (природни називи) и антропогеног порекла (оне које је именовао човек), уз разноврснији систем имена у другој групи.

Кључне речи: хидронимија, хидроними, ономастика, Средњи Ибар, косовско-ресавски говори.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Сакупљањем и лингвистичком интерпретацијом ономастичка грађа се чува од заборава, а њена природа привлачи пажњу различитих истраживача. Хидронимија, као део топонимије, односно ономастике, битан је извор података за многе научне дисциплине. Како наводи З. Павловић хидроними су „властита географска имена са лингвистичким садржајем допуњеним етнографским и историјским чиниоцима“ (Павловић 1994: 9). Ова констатација је подударна са ставом Д. Вујичића да проучавања ономастичке грађе „могу бити од особите важности на плану проучавања етногенеза, на једној, и откривања низа историјскојезичких факата, на другој страни“ (Вујичић 1996: 30). Подразумевајући укупност назива свих имена вода, тј. водених објеката,

* докторанд, jowana.nikolic94@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-9/2021-14/200020 од 5. фебруара 2021. године.

хидронимија поседује богат именски потенцијал и располаже информацијама употребљивим у многобројне сврхе. То је допринело да хидрониме посматрамо као комплексне творевине које одликује интердисциплинарност, а слободно можемо рећи и документарност.

Овај рад доноси попис и интерпретацију хидронима који чине десни слив Средњег Ибра, на подручју општине Лепосавић. Када се узму у обзир друштвено-историјски моменти на Косову и Метохији, јасно је да је „систем онима којима се именују простор и географски објекти ових крајева и људи који живе на њему настајао вековима и континуирано био под утицајем не само лингвистичких него и ванлингвистичких фактора“ (Јашовић 2018: 5). Територијално организовање данашње општине Лепосавић било је у вези са административно-територијалном поделом Србије. Административна подела се често мењала, од 1912. када се на данашњој територији општине Лепосавић формирало пет општина: бистричка, врачевска, јопаничка, слатинска и борчанска, преко измена у припадању општина другим срезовима (Косовска Митровица, Нови Пазар, Краљево), до коначног формирања општине Лепосавић 1959. и 1960. спајањем три општине: Лепосавић, Ибарска Слатина и Лешак. Последњом изменом граница постигнуто је да сва насељена места дуж средњег тока Ибра припадну АП Косову и Метохији. Општина Лепосавић данас обухвата планинску област Копаоника и Рогозне и Ибарску долину од села Доње Каменице, на југу, до Бистричке реке, на северу (Павловић 2003: 11, 15, 16).

Прикупање грађе на терену трајало је око три месеца (новембар, децембар 2020. и јануар 2021.), и два пута недељно одлазило се на терен. Препреку за истраживање и сакупљање грађе чинили су неприступачност терена и непроходност путева ка удаљеним селима. Информаторима дугујем посебну захвалност, јер смо због њихове несечичне помоћи и предусретљивости успели забележити велики број хидронима.¹ Теренским истраживањем обухваћена су следећа насељена места, која се налазе на страни десног слива Ибра: Ибарска Слатина, Сочаница, Борчане, Мошница, Добрава, Лозно, Лепосавић, Граничане, Кијевчиће, Јелакце, Копориће, Мајдево, Дрен, Лешак, Остраће, Земаница, Доње Јариње, Горње Јариње, Црнатово, Бело Брдо, Исево, Бистрица, Ђирковиће, Шаљска Бистрица и Церања.² Због већих миграција на релацији село–град, брдско-планинска насеља,

1 Б. Н. (1971), В. Ђ. (1972), В. Ј. (1980), Г. М. (1970), Г. И. (1967), В. Р. (1980), Д. М. (1964), Д. Р. (1961), Д. Ђ. (1934), Ж. Б. (1952), З. М. (1963), М. М. (1958), М. П. (1966), М. Т. (1963), Р. М. (1946), С. М. (1943), С. Р. (1952).

2 Треба истаћи да је Церања данас у потпуности насељена албанским живљем, те су подаци, које нам дају Срећко Радосављевић, Драган Радосављевић и Миодраг Миловановић, од драгоценог значаја, а на неки начин имају и документарни карактер. Ово се делимично односи и на села Борчанске висоравни.

односно, села, имају мали или све мањи број становника (Борчане, Мошница, Лозно, Граничане, Кијевчиће, Јелакце, Копориће, Мајдево, Земаница, Црнатово, Бело Брдо, Исево, Остраће, Бистрица, Тирковиће), док насеља дуж Ибра и магистралног пута Косовска Митровица – Рашка или нешто нижа од горе наведених (Ибарска Слатина, Сочаница, Добрава, Лепосавић, Дрен, Лешак, Доње Јариње, Горње Јариње) имају знатно већи број становника.

Досадашња дијалектолошка и тонономастичка ироучавања. На основу постојеће монографије и радова, заснованих на грађи са овог подручја, ми знамо о маркантним дијалекатским особеностима овог косовско-ресавског говорног типа. Међутим, малобројни су радови из ономастике.

Дијалектолошка ироучавања. Прве податке о месним говорима општине Лепосавић дао је Данило Барјактаревић (1964). Аутор је у раду „Језичке особине Лепосавићке комуне“ приказао основне прозодијске, фонетске, морфолошке и синтаксичке особености овог краја, констатујући да је говор косовско-ресавског типа. Притом, није поменуто да је на Ибру дошло до сучељавања зетско-сјеничког и косовско-ресавског дијалекта и да је талас првог дијалекта, поред доминантног утицаја на левој страни Ибра, прешао и на десну страну.

Након три деценије из штампе излази монографија *Говори Средњеїа Ибра* (1993) Маринка Божовића. У опширнијем теренском истраживању ових говора обухваћена је и општина Лепосавић са великим бројем пунктова. Сва насељена места подељена су у четири зоне: I зона екавско-ијекавски говори (Срби), II зона екавско-ијекавски (Срби и муслимани), III зона екавски говори са лексичким ијекавским архаизмима (Срби), IV зона екавски говори косовског типа (Срби). Божовићева полазишта у истраживању терена и резултати битно се разликују од оних које је приказао Барјактаревић.³

Ивана Радоичић (1996) даје преглед главних карактеристика фонолошког система седам села на падинама Копаоника (Бело Брдо, Црнатово, Земаница, Јелакце, Брзанце, Крушевље, Крш-Мала и Поток Мала). Испитујући говоре ових села на десној страни Ибра бележи различите реализације средњих вокала, три пара африката, метатонијски акут који има потпуну фонолошку аутономију, с тим што је увелико метатонијски акут замењиван циркумфлексом у три села. На крају рада даје главне дистрибуционе особине фонема и прозодема и њихов историјски извод.

Специфичност распрострањања зетско-сјеничког и косовско-ресавског дијалекатског типа условила је маркантне особине говора села на овом подручју.

3 Божовић (1993: 39) истиче да се те разлике односе на класификацију и поделу дијалеката и села, акценат, али и резултате, јер је непобитна чињеница да су ијекавске особине прешле Ибар. Уз то, разлике има и када је у питању дефинисање појма Средњи Ибар. М. Божовић под овим појмом сматра област од Косовске Митровице до Рашке, а Д. Барјактаревић од Рашке до Полумира. То значи да се њихове области истраживања граниче, само Лешак и Дрен су им заједнички пунктови.

Ј. Николић (2020) у раду „Говор села Добраве у лепосавићкој околини“, уз фонетске и морфолошке карактеристике, приказује и интерференцију ова два дијалекта и њену постојаност у лексичкој сфери.

Ономастичка ироучавања. У нама доступној литератури налазимо три рада из ове области, а да су настала на грађи прикупљеној у селима општине Лепосавић.

Први рад „Ономастика поткопаоничког села Лозно“ (1991), аутора Д. Микетића, уз податке о географском положају села, етничкој слици села и броју становника, приказује и топонимију и антропонимију села и његовог становништва.

Од истог аутора је и други рад „Ономастика Борчанске висоравни“ (1991). Он у уводном делу доноси географске, антропогеографске и историјске податке, а затим топонимију и антропонимију три села: Борчана, Русманца и Брзанца.

И трећи рад, „Топоними насеља општине Лепосавић (са освртом на четири села на Рогозни)“ односи се на ојконимију те општине. Б. Павловић доноси преглед етимологије одређеног броја ојконима, закључујући да је њихов највећи број словенског порекла и да је посредни малобројност ојконима турског порекла.

У нама доступној литератури налазимо мали број документованих хидронима, а радова, заснованих на грађи са већег ареала Средњег Ибра у општини Лепосавић, нема. Основни мотив њиховог сакупљања и интерпретације је тај што су они, као посебан предмет интересовања, изостали из досадашњих ономастичких истраживања. Циљеви овог истраживања су: утврђивање броја ономастичких јединица и анализа хидронима која подразумева сагледавање структурних особености и откривање њиховог семантичког богатства. Анализирајући исцрпну грађу, у раду смо користили аналитичко-синтетички, дескриптивни и компаративни метод. Како би грађа добила на прегледности, на њој је извршено више класификација. Пре него што смо хидрониме разврставали у групе, имали смо увид у класификације и анализе, које су сачинили З. Павловић⁴

4 У групи мотивисаних назива хидроними су подељени према томе одакле долази мотивисаност:

1. а) *анијројонимски ииј* (од личног имена, хидроним је најчешће присвојни придев); б) *ијојонимијски ииј* (од имена села); в) *оронимски ииј* (од оронима);
2. *локациони* (према неком објекту, земљишту у близини)
3. *квалификативни ииј* *окарактерисан човековим сјавом према хидрониму*: а) *визуелни*; б) *оријентациони* (одређивање односа положаја); в) *димензиони* (означавање величине димензије); г) *ејнојсихолошки* (емоционални став); д) *квалификативни* (по квалитету воде, саставу, чистоћи)

Другој групи припадају немотивисани хидроними и у њихову етимологију је теже проникнути (према: Лазаревић 2001: 729–730).

и П. Шимуновић.⁵ Критеријуми за класификовање хидронима су следећи: природни облик вода, структурне особености и мотивисаност и семантика. Тако су се у првој групи хидроними разврстали на текуће и стајаће воде, у другој на једночлане, двочлане и трочлане, и трећој на оне природног (физиогеног) и антропогеног (антропонимског) порекла.

О ИМЕНУ ИБАР

Река Ибар извире на северним падинама планине Хајле и има дужину од 272 км, а највећа је притока Западне Мораве. Између двеју планинских целина, Копаоника и Рогозне, река Ибар створила је своју алувијалну равн. Одговарајуће геолошке, климатске и вегетационе прилике допринеле су стварању богате хидрографске мреже на територији општине Лепосавић (Павловић 2003).

О пореклу имена *Ибар* у литератури има више ставова и података, а свима је заједничко да је име *Ибар* старо вековима и да се одржало до доласка Словена на Балкан, а онда опстало и до дана данашњег. То значи да „имена већих река припадају најстаријему језичном супстрату, док микрохидронимија углавном одржава новије језичне слојеве, подложнија је промјенама и углавном прати промјене етничких структура на неком подручју“ (Brozović Rončević 1997: 37).

Илић (1905: 526) истиче да име *Ибар* није ново, већ датира „из најранијих времена, из доба балканских староседелаца и свакојако биће илирског (а можда и келтијског порекла)“. Додајући да су Словени дошавши на Балканско Полуострво примили и задржали ово име, а именованом *Ибар* називали су не само реку, него и подручја око ње.

Фонетски лик имена *Ибар* у најранијим потврдама и његово дефинирање као хидронима и хоронима из старих споменика и записа даје А. Лома (2013). Као хидроним он је највећа притока Западне Мораве, а као хороним помиње се у својству жуле. Подударан словенски лик *Ибр* забележен је у бугарском, руском и украјинском језику, што аутора наводи на закључак да су Словени имали свој назив за мање водотокове, а да се на српском и бугарском простору тај назив употребио и за веће токове, јер је постојала сазвучност са античким именованима. Аутор наводи још неколико потврда

5 У зависности од етиологије и садржаја именица:

1) водне именице (изворишта, збиралишта воде, мокрине, полоји и благишта); 2) проточне воде; 3) стајаће воде; 4) различита својства воде (величина, дужина тока, облик, брзина, мирис, чистоћа); 5) изглед и састав тла унутар хидронимског садржаја; 6) хидроними мотивисани вегетацијом; 7) хидроними мотивисани животињским светом; 8) релацијски хидроними; 9) хидроними изведени од властитог имена: – антропоними, – топоними; 10) хидроними нетипичне мотивисаности (Šimunović 2009: 296).

топонимске и хидронимске основе *ибр-* на старосрпском простору: *Усџи-барска река* (лева притока Лима), *Ибрача* (притока Тјешена), у горњој Морачи села *Горња* и *Доња Ибрија* на речици *Ибришици* (Лома 2013: 90–91).

У дефинисању порекла и времена употребе имена *Ибар*, Петар Скок (1971: 702) одлази у далеку прошлост, те то име пореди са баскијским *ibar* „долина“ и са именом реке *Ebro* у Шпанији. Хипотетички говори о праиндоевропском пореклу овог имена и његовој вези са народом Ибери, Иберије на Пиринејима. Са овим тврдњама се не слаже А. Лома, па чак их и одбацује.

АНАЛИЗА ГРАЂЕ

Хидронимска мрежа састоји се од неколико већих притока – река: Шаљска Бистрица, Церањска река, Сочанска река, Добравска река, Лепосавска река и Бистрица и разгранатих потока и извора у њиховој непосредној близини.⁶

Грађа за овај рад добила је на прегледности применом три класификације. Пошто је „свака класификација увјетована грађом и сврховитошћу обраде“ (Šimunović 2009: 295), ми сматрамо да природа наше грађе диктира разноврснију и обухватнију анализу, како би се указало на порекло мотивисаности, структуру, значење и бројност хидронима. Ради прегледности још једном наводимо поделу која је дата у уводном делу рада. Првом класификацијом хидрониме смо разврстали на текуће и стајаће према облику вода. Друга класификација указује на структурне особености хидронима, па смо их поделили на једночане, двочлане и трочлане. Трећа класификација подразумева хидрониме физиогеног и антропогеног (антропонимског) порекла, где указујемо на њихову мотивисаност и семантику.

Хидронимија на испитиваном подручју, односно, систем назива вода у десном сливу Средњег Ибра, умногоме зависи од физичко-географских фактора. При првој подели хидронима на текуће и стајаће воде уочљиво је да је брдско-планински терен условио више бржих и бистрих токова, потока и извора и тиме, уједно, искључио могућност настанка стајаћих вода. Такве прилике на испитиваном терену условиле су и постојање само два језера на већим надморским висинама и једно сезонско језеро.

1) Текуће (извор/врело, поток, река):

а) извор: *Ајдџица*, *Анџина вџа*, *Бајчински џвор*, *Бџлук*; *Бџла вџа*, *Бољанац*, *Бџровица*, *Букџа џава*, *Бџковички џвор*, *Бџлина вџа*, *Бџлине џаре*, *Вџлоџа*, *Вџова вџа*, *Вџсо брџо*, *Водџца х2*, *Вџа са вџе*, *Вџлика чџсма*, *Вџлики џвор*, *Вџџиџки џвор*, *Врџица*, *Вџџи до*, *Гџџиџки вџр* (*Гоџиџки*), *Гџрња џква*,

6 Овом приликом изостаје речник хидронима, због поштовања обима рада.

Бајчѝнски ѝдѝок, Бѝли ѝдѝок, Бѝла вѝда, Белобрѝдска рѝка (Белобрѝжанска), Бољешѝнска рѝка, Борчѝнски ѝдѝок, Бѝуарска рѝка, Букѝва лѝава, Бѝковички извор, Бѝлина вѝда, Бѝлине бѝре, Бусѝначки ѝдѝок, Брзанѝчки ѝдѝок, Вѝсова вѝда, Вѝлика чѝсма, Вѝлики ѝдѝок х3, Вѝлики ѝзвор, Вѝлики ѝоѝлици, Вѝлико јѝзеро, Вѝсо брѝдо, Вѝучји до, Воденѝчки ѝдѝок, Влѝјићки ѝзвор, Влѝјићки ѝдѝок, Гѝдѝицки вѝр (Гѝдѝићки), Гѝрња лѝква, Гѝрња вѝда х2, Глувѝаћки ѝдѝок, Глѝднички ѝдѝок, Граблѝнски ѝзвор, Граѝишка рѝка, Граѝишка рѝка, Граничѝнски ѝдѝок, Гѝвнишка рѝка, Давѝдовѝицки ѝдѝок, Дѝаѝићка ѝива, Дѝбеовачки ѝдѝок, Дѝобра вѝда х3, Дѝобравска рѝка, Дѝња вѝда х2, Дѝдѝри ѝдѝок, Дубѝки ѝдѝок, Дѝњоисевски ѝдѝок, Дољѝнски ѝдѝок, Дрѝженичка рѝка, Дрѝнска рѝка, Жѝрски ѝдѝок, Живѝанина вода, Жуѝоѝрлска рѝка, Зѝбрѝдска рѝка, Зѝвраѝска рѝка, Зѝвраѝски ѝдѝок, Зѝлушки ѝзвор, Зѝлушки ѝдѝок, Здрѝвачка рѝка, Зелѝна вѝда х2, Земѝнички ѝдѝок, Зрносѝчки ѝдѝок, Ысевски ѝдѝок, Јарковѝчки ѝдѝок, Јѝрковачка корѝѝа, Јѝћимов ѝзвор, Јѝвѝићка рѝка, Јѝвѝићки ѝдѝок, Јѝлин гѝ, Јелѝнски ѝоѝок, Јелѝнићки ѝдѝок, Јелѝња рѝван, Јелѝнска рѝка, Јелѝкчѝнска рѝка, Јѝзеро, Кѝјковски ѝдѝок, Кијевчѝнска рѝка, Кѝдѝин ѝоѝок, Круѝички ѝдѝок, Корѝѝицки ѝдѝок, Коњѝушки ѝоѝок, Кокошѝрски ѝоѝок, Клаѝаѝѝушки ѝдѝок, Кѝѝорићка рѝка, Кремѝњачки ѝдѝок, Кришѝалски ѝдѝок, Курѝѝски ѝдѝок, Лачѝнски ѝдѝок, Лейосѝвска рѝка, Лѝвчин ѝдѝок, Лукѝрски ѝдѝок, Луѝѝкина вѝда, Мѝла рѝка, Мѝло јѝзеро, Мѝли ѝоѝлици, Мѝјдевска рѝка, Мѝрина бѝра, Марковѝчки ѝдѝок, Марушѝнски ѝдѝок (Марѝушићки), Микуљѝнски ѝдѝок, Мѝоковски ѝдѝок, Мѝолски ѝдѝок, Мѝшничка рѝка, Мѝраѝов ѝоѝок, Муѝѝводска рѝка (Муѝѝвочка), Муѝѝничка рѝка, Нѝдојшина колѝба, Орѝнички ѝдѝок, Орлѝв извор, Осѝраѝки ѝдѝок, Осѝорушки ѝдѝок, Оѝина вѝда, Пѝлешки ѝдѝок, Парлѝн ѝдѝок, Пиѝѝмички ѝдѝок, Пѝбѝорски ѝдѝок, Поѝјевѝнски ѝдѝок, Поѝокмѝлски ѝдѝок, Пѝдилски ѝзвор, Планинѝчки ѝдѝок, Пишѝична вѝда, Рѝвански извор, Рѝков ѝоѝок, Родѝѝски ѝдѝок, Рѝјнички ѝдѝок, Рѝѝински ѝдѝок, Рѝѝмански ѝдѝок, Савѝн извор, Сѝвина вѝда, Сѝвићки ѝдѝок, Сѝндров ѝоѝок, Сѝндрова вѝда, Сенѝкошки ѝдѝок, Слѝна вѝда, Сѝчанска рѝка, Сѝѝаѝићка вѝда, Сѝѝаѝићки ѝзвор (Сѝѝаѝићки), Сѝѝанѝушина вѝда, Сѝѝанѝловска рѝка, Сѝѝрѝанова сѝѝрѝан, Сѝѝудѝена вѝда х2, Сѝѝржѝнски ѝоѝок, Сѝѝубички ѝдѝок, Сѝѝви ѝдѝок, Сѝѝви гѝ, Твѝрѝанска рѝка, Торѝнски ѝдѝок, Траѝјков ѝоѝок, Трѝшѝничка рѝка, Трикошѝнска рѝка, Ђѝрковичка рѝка, Ђѝсићка колѝба, Ђѝсићки ѝдѝок, Ђѝковски ѝдѝок, Ђѝковски ѝдѝок, Уљѝрска рѝка, Улијѝнски ѝдѝок, Церѝњска рѝка, Цр̀но ѝсоје, Цр̀наѝовски ѝдѝок, Чѝворовишка рѝка, Чѝкићски ѝдѝок (Чѝкићски), Цѝалиски ѝзвор, Шѝлска Бѝѝѝрица, Шѝвѝрски ѝдѝок, Шѝѝаѝѝнски ѝдѝок.

Двочлани хидроними су најбројнији (186). Највећи број хидронима настао је процесом деривације придевским суфиксом, а најпродуктивнији придевски суфикс је *-ски*. Уочено је да је суфикс *-ћки* подложен депалатализацији и његова репартација је издиференцирана у неколико села око Лешка:

Базијски, Давидовијски, Сијасијски, Чукијски, а ту су и облици са -ци: Базици, Гдици. Поред суфиксације, забележено је неколико примера префиксално-суфиксалне творбе: Пдјорски идџок, Задбрдска река. Залушки идџок; Залушки извор. Комбинована творба потврђена је у примерима: Поџокмалски идџок, ДњојсеВСки идџок, ЗрноСечки идџок, Жуџојрлска река где имамо прво слагање, а затим и суфиксацију. Код двочланих хидронима на првом месту налази се именица, уз обавезну суфиксацију, или придев одређеног вида. На месту другог члана стоје следећи апелативи: бара, брдо, вир, вода, лава, до, извор, језеро, колиба, кориџо, локва, њива, осоје, џоџок, река, сџран, џочак, џоџици, чесма. Хидронимски апелатив бара мештани користе да би означили обилате изворе.

За хидрониме настале од других онима суфиксацијом посесивним придевским суфиксима стоји да они на тај начин бивају преведени из једног ономастичког слоја у други. На пример: Бадин идџок, Сиџушина вџа, Ђуковски идџак. Придевски елемент у структури хидронима -ски примарно упућује на посесивни карактер хидронима. Међутим, у вези са овим суфиксом постоје извесна ограничења код именовања дужих водених токова. На терену је забележено више назива за једну реку, у зависности од села кроз које протиче. Таква је ситуација са готово свим великим притокама десног слива средњег Ибра, а то можемо показати на примеру Добравске реке. Она настаје од три већа потока: Јевџиџки, Савџи и Дољански у селу Јелакцу. Од места настанка до уливања у Ибар носи неколико назива по селима кроз која протиче: Јелакчанска, Сџрџинска, Лозанска, Муџиводска (и Муџивочка) и Ддбравска. Код оваквих примера суфикс -ски нема нијансу посесивности, дакле његово примарно значење не долази до изражаја, јер бива потиснуто другом компонентом. „Постојање више назива за исти водни ток, мотивисано другим топонимима, не може да потврди припадање те воде свим насељима која је именују, па се овде не може говорити о истицању посесивности, већ о просторном односу хидронима према другим топонимима“ (Жугић 2013: 80). Таква је ситуација са готово свим већим притокама десног слива средњег Ибра. Стога, о правој посесивности можемо говорити код хидронима који су мотивисани именом места кроз које протичу или се налазе, или код оних антропонимског и патронимског порекла. То су, углавном, краћи водени токови: Борчански идџок (село Борчане), Дачиџка њива (извор), Лачански идџок (заслак Лача), Осџраџки идџок (село Острађе), Сијасиџка вџа, Савџин извор и многи други. Овакви хидроними показују право припадање водених објеката имену које се налази у њиховој основи.

3) Трочлани хидроними:

Вџа са вџе, Ђзвор код кориџа, Ђзвор код бра, Ђзвор код воденџе, Ђзвор код лескџе, Ђзвор исџод шџџка, Ђзвор исџод лџкве, Ђзвор исџод рџуџиџиџе, Ђзвор из ливџе, Ђзвор џодно дџдџрава.

Најзад, долазе трочлани хидроними (10). Ови хидроними имају специфичну устаљену структуру пошто су сви образовани по моделу *хидронимски айелайив + йредлоі + айелайив*. На првом месту налазе се хидронимски апелативи *извор* (9) и *вода* (1), а на другом прости и сложени предлози (*са*, *из*, *код*, *исјод*, *јодно*) и на трећем именице са функцијом хидронимског апелатива (*вода*, *кориџо*, *воденица*, *локва*), именице са функцијом орографског апелатива (*рудийиџе*, *ливада*, *дубрава*), именице са функцијом фитонимског апелатива (*орах*, *леска*).

Са морфолошког аспекта гледано, најбројнији су хидроними са именичком основном, са друге стране, оних са придевском основном је тек тридесетак, док су хидроними са глаголом у основи најмање заступљени у структури водених имена.

Трећом класификацијом хидроними се могу поделити у две велике групе: прву чине фисиогени (хидроними са природним називом), а другу антропогени (хидроними антропонимског порекла или сви они које је човек именовао).

Када кажемо хидроними са природним називом, мисли се на употребу хидронимских и географских апелатива у именовању вода. Таквих назива је неколико: *Валоја* (увала), *Водџца х2*, *Грдџи* (гротло), *Їзвор*, *Језеро*, *Кџмен*, *Клисџра*, *Крџеви*, *Лџквица*, *Пџџок*, *Поџџчане*, *Ўрвишиџе*. Настајући процесом хидронимизације, хидроними *Водџца*, *Їзвор*, *Лџквица*, *Пџџок* и *Поџџчане* дају минималну ономастичку обавештеност и представљају један од најранијих начина именовања водених објеката.

У групи хидронима антропонимског порекла налази се значајно већи број хидронима, што нас наводи на закључак да човек непрестано тежи да именује свет око себе, и то што конкретније и јасније. Зато се у овој групи налази неколико подгрупа:

1) називи антропонимског порекла у ужем смислу: *Аџилов џџџок*, *Аџџџчица*, *Анџина вџда*, *Аџин џџџок*, *Бџбин џџџок*, *Бџбичка река*, *Бџзиџки џџџок* (*Бџзиџки*, *Бџзиџски*), *Бџлина вџда*, *Бџлине бџре*, *Вџсова вџда*, *Вџџиџки џзвор*, *Вџџиџки џџџок*, *Гџџиџска река*, *Гџџиџки вџр* (*Гџџиџки*), *Давџдовиџски џџџок*, *Дџчиџка џџва*, *Живџина вџда*, *Јџџимов џзвор*, *Јелџниџки џџџок*, *Јевџиџки џџџок*, *Кџџин џџџок*, *Мџрина бџра*, *Мџраџов џџџок*, *Нџџџина колџба*, *Оџина вџда*, *Рџков џџџок*, *Савџн џзвор*, *Савџна вџда*, *Савџиџки џџџок*, *Сџндров џџџок*, *Сџндрова вџда*, *Сџџиџки џзвор* (*Сџџиџски*), *Сџџиџка вџда*, *Сџџџина вџда*, *Траџков џџџок*, *Тџковски џџџок*, *Тџковски џџџок*, *Тџџиџки џџџок*, *Тџџиџка колџба*, *Чџџиџски џџџок* (*Чџџиџски*), *Цџлиски џзвор*;

2) етноними у саставу хидронима: *Бџџарска река*, *Цџџџа*;

3) називи топонимског порекла:

а) ојконими: *Арџџанска река*, *Белџџџска река* (*Белџџџанска*); *Борџџански џџџок*, *Брџџџански џџџок*, *Граниџански џџџок*, *Гџџџиџска река*, *Дџџџанска река*,

8) природне особине воде и тла (квалитет, састав и изглед воде, тла, корита, околног терена): *Бисџирица*, *Висо дрдо*, *Жарски њдоок*, *Кџа х2*, *Кџеѡак* (бакарна боја, руда гвожђа), *Кдрџиѡски њдоок*, *Кременѡчки њдоок*, *Мешѡлица*, *Мѡџниѡка рѡка*, *Рѡвански њзвор*, *Слана вѡда*, *Сѡѡдѡна вѡда х2*, *Сѡрмењача*, *Сѡѡи до*, *Сѡѡи њдоок*, *Уљѡрска рѡка*, *Црно доѡе*;

9) хидроними од општих апелатива: бој: *Бојѡѡница*, вид: *Видѡрица*, глад: *Гладниѡски њдоок*, граја: *Грајѡшка рѡка*, добро: *Добрѡница*, чокља (обуђа): *Чѡкља*, клик: *Клик*, лутка: *Луѡѡкина вѡда*, мишљење: *Мишљеница*, рад: *Рѡдовац*, страна: *Сѡрѡнова сѡрѡн*, стуб: *Сѡѡбички њдоок*;

10) називи земљишта, објеката, места (из сеоског живота): *Бѡлук*, *Водениѡчки њдоок*, *Градиѡѡе*, *Градиѡшка рѡка*, *Двѡриѡѡе*, *Колѡбѡине*, *Орѡниѡски њдоок*, *Пѡдѡски њзвор*, *Пѡдѡска рѡка*, *Појѡло*, *Плѡндиѡѡе*, *Сенѡкоѡски њдоок*, *Сѡѡдѡнац х2*;

11) хидроними чија мотивисаност и порекло нису познати: *Дармѡна*, *Дрѡжениѡка рѡка*, *Сегрѡѡа*.

Имена вода, које воде порекло од властитог имена, указују да највећи број хидронима носи назив према топонимима, односно према имену насеља (ојконима) кроз која протичу или у којима се налазе. Хидроними се на тај начин посматрају као секундарне творевине од примарних онима (Павловић 1994: 157), али се ту може говорити и о великом значају метонимије у именовању. Други по заступљености су хидроними антропонимског порекла. Овде треба рећи да именовање извесних хидронима представља одраз историјских дешавања, конкретно период турске владавине. Хидроними *Ајдѡѡица*, *Бѡлина вѡда*, *Бѡлине дѡре*, *Долѡчѡара*,¹¹ *Мѡраѡѡѡ њдоок*, *Оѡина вѡда*, као и *Дармѡна*,¹² потврда су наметнутог вишевековног живота под турском влашћу, „а извесну улогу у томе је имало и албанско становништво, које је, посебно од краја 17. века почело да продире на косовскометохијско подручје (...) и оставило извесне трагове у ономастици“ (Ђуѡић 1992: 46).

Хидроними чија мотивисаност долази од етнонима нарочито су малобројни. У грађи су забележена свега два примера.

Значајну улогу у мотивисању настанка хидронима имају биљни и животињски свет. Хидроними фитонимског порекла обично именују изворе: *Бѡровица*, *Смрѡка*, а ретко потоке и реке: *Лесѡѡѡ њдоок*, *Брѡзе рѡка*.

11 Када је у питању извор *Долѡчѡара*, који је топонимског порекла, Б. Павловић (2002: 177) бележи овај топоним, тј. ојконом у облику *Делиѡѡара*, истичући да је у нашу терминологију ушао преко Турака. Уз то, наводи да је само 7% топонима општине Лепосавић турског порекла.

12 За хидроним *Дармѡна* информатор наводи да назив датира још од времена Турака, те да се у истом фонетском лику сачувао до данас. Све хидрониме, који упућују на турски период владавине, информатори одређују као „давне“ и „то нико не памти од кад је и како“.

Фитоними се односе на дрвеће, а мали број на гајене биљке и већина представља изведена именовања, а самим тим хидроним је ретко изједначен са именом биљке. У хидронимима зоонимског порекла подједнако су заступљене дивље и домаће животиње. У близини извора и потока налазе се људска станишта, па отуда имена водених објеката мотивисана различитим називима домаћих животиња, док су за изворе, потоке и реке у удаљеним и теже приступачним местима уобичајена имена вода мотивисана именима дивљих животиња (Бошњаковић 1994: 303).

Сагледавањем мотивисаности настанка имена вода и водених објеката у десном сливу Средњег Ибра, дошло се до закључка да велики број хидронима добија своје име посредством метонимије.

Метонимијом у ономастици може се дефинисати појава преношења имена са једног објекта на други у ситуацији када су ти објекти територијално блиски један другоме; преношење властитог имена лица на географски објекат ако је лично име на неки начин повезано са географским објектом (Павловић 1998: 105).

Треба напоменути да метонимијски настало име задржава семантику коју је имало првобитно властито име. Имајући у виду могућности настанка метонима у ономастици, уочили смо да су на овај начин настали, највише, хидроними који име добијају према насељу у коме се налазе, затим хидроними именовани човековим именом, уз обавезну суфиксацију, и хидроними чији су називи фитонимског порекла, а у нешто мањем обиму захваћени су и други.¹³ Дакле, метонимија је највише потврђена на релацији ојконим-хидроним, а „уз сваки ојконим подразумева се присуство, или раније присуство, воденог тока“ (Павловић 1998: 106). Наводимо неколико примера: *Граничџански њоџок* (село Граничане), *Заврајтски њоџок* (село Заврата), *Личански њоџок* (заселак Лача), *Пођељџански њоџок* (заселак Пођељва), *Руџмански њоџок* (село Руџманце), *Црнџовски њоџок* (село Црнатово) и др. На терену бележимо и метонимију на релацији хидроним-ојконим што је случај са реком *Бисџириџом*, јер по њој име добија село и околина, који су некада чинили општину. Исто тако, по сезонском *Језеру* заселак Језеро добија име.

Када су у питању хидроними мотивисани фитонимима, метонимија је двострука. Прво, метонимија настаје на релацији фитоним-ојконим, па тек онда ојконим-хидроним: *крушчица*: заселак Крушчица: *Крушчички њоџок*; *цер*: село Церања: *Церањска река*.

13 З. Павловић наводи неколико начина настанка метонима у ономастици: 1. преношење антропонима (личног имена или презимена), обавезно након суфиксације на микротопоним, ојконим, ретко хидроним; 2. преношењем фитонима на микротопониме, ојкониме, хидрониме; 3. преношењем микротопонима на ојкониме и хидрониме; 4. преношењем зоонима на топониме, ојкониме, хидрониме; 5. преношењем микротопонима, ојконима на хидрониме; 6. преношењем хидронима на микротопониме, ојкониме (Павловић 1998: 105).

У семантици хидронима може се сагледати и мотивисаност особинама (боја, облик и др. особине) на основу индивидуалне процене номинатора: *Зелѐна вѡда*, *Мѡло јѣзеро*, *Пийѡдмички ѡѡѡок*, *Дѡѡбра вѡда*. На пример, због брзине воденог тока ствара се звучни утисак – одзвањање звона, па отуда именовање клопатар (диј.облик: м.р.: клопатар – звонар; ж.р.: клапатуша – звонара): *Клоѡаѡѡар*, *Клаѡаѡѡѡша*.

Један број хидронима мотивисан је релацијским односима, односно сналажењем именоватеља у простору. Поред конструкција са предлозима *код* и *исѡод*, бележимо и називе са прилошким одредбама *доња* и *ѡорња*.

Природне особине тла и воде нужно су повезане. Физичко-географске особине стрмог, брдског терена утичу на особине воде, која је бистра, студена, мутна, бакарна, на облик њеног корита. Особине које произилазе из непрекидног контакта воде и тла нису само индивидуална процена номинатора, већ су лако уочљиве.

У групи назива вода од општих апелатива различита је мотивисаност, интересантни су примери: *Глѡднички ѡѡѡок* и *Клѡк*. За први информатор даје објашњење да је то поток који сакупља велике количине вода, а нема велики водостај. Други извор добија назив по истоименом орониму, а оба су мотивисана општим апелативом *клик* (узвик), пошто се са тих брда некада међусобно дозивало.

Места на којима се обављају, углавном, сеоски послови, као и објекти значајни у животу човека, такође, налазе одраза у хидронимском систему. У овој групи налази се и хидроним *Сѡѡудѣнац*, с обзиром да представља извор који је уредио човек.

Овом приликом треба рећи да су постојале дилеме приликом класификовања грађе, пошто су одређени хидроними одговарали критеријумима две групе. Наведени примери *Клоѡаѡѡар*, *Клаѡаѡѡѡша* налазе се у групи хидронима, који су резултат индивидуалне процене номинатора, али су исто тако могли бити у групи хидронима мотивисаних општим апелативом (клопатар – звоно, звонар). Идентичан случај је и са хидронимом *Глѡднички ѡѡѡок*.

ЗАКЉУЧАК

Сакупљањем и анализом хидронима у десном сливу Средњеј Ибра лепосавићке општине, дали смо мали допринос ономастичким истраживањима на простору јужне српске покрајине. Богатство и порекло мотива, семантика и структурне разноликости у називима вода учинили су испитивани корпус инспиративним, а истовремено су захтевали и систематичну класификацију и анализу.

При првој подели хидрониме на текуће и стајаће воде, уочљиво је да је брдско-планински терен условио више већих и бржих токова, бистрих

извора и потока. Дакле, неупоредиво је већи број хидронима који припадају текућим водама, будући да су у грађи забележена само три језера.

Класификовањем по структури грађа је подељена на: једночлане, двочлане и трочлане хидрониме. Од укупно 265 забележених хидронима, једночланим припада 69, двочланим 186 и трочланим 10.

Једночлани хидроними настали су од именица или процесом суфиксације, префиксацијом и слагањем, а њихов број износи 69. Хидроними образовани само од именица мотивисани су хидрографским и орографским апелативима или другим онимом. Код хидронима изведених именичким суфиксима убедљиво је највећа продуктивност суфикса *-ица*, затим *-иц*, док су остали суфикси знатно мање продуктивни.

Двочлани хидроними су најбројнији. Апелативи који се могу наћи на месту другог члана у двочланим структурама су: *бара*, *брдо*, *вир*, *вода*, *лава*, *до*, *извор*, *језеро*, *колиба*, *коријо*, *локва*, *њива*, *осоје*, *појок*, *река*, *сиран*, *шочак*, *чесма*. Придевски елемент *-ски* у структури хидронима примарно упућује на посесивни карактер хидронима мањих и краћих водних токова и објеката, док код именовања дужих водних токова исти суфикс истиче просторни однос хидронима према другим топонимима.

По својој структури, од других, осим по бројности, значајно се разликују трочлани хидроними. Образовани су по моделу *хидронимски айелашив + иредлоі + айелашив*. На првом месту налазе се хидронимски апелативи (*извор* и *вода*), на другом прости и сложени предлози и на трећем именице са функцијом хидронимског апелатива, именице са функцијом орографског апелатива или именице са функцијом фитонимског апелатива.

Истраживањем порекла и мотивисаности, учили смо да су хидроними антропогеног (или антропонимског порекла) бројнији од оних чији су називи природног порекла, пошто је човек склон ка конкретнијем именовању света који га окружује. Мотивисаност је разноврсна, највећи број носи назив према топониму, односно, ојкониму кроз који протиче или се у њему налази. Такви примери потврђују високу заступљеност метонимије на релацији ојконим–хидроним. Знатан је број и оних који су именовани према личним именима и презименима, за разлику од етнонима, потврђених у грађи само са два примера.

Значајну улогу у мотивисању настанка хидронима имају биљни и животињски свет. Хидроними фитонимског порекла обично именују изворе, а ретко потоке и реке. Фитоними се односе на дрвеће, а мали број на гајене биљке и већина њих су изведена именовања, што значи да је хидроним ретко изједначен са именом биљке. Код хидронима зоонимског порекла подједнако су заступљене дивље и домаће животиње.

Физичко-географске особине испитиваног терена имају важну улогу у именовању и доприносе визуелно јаснијем утиску, па су у хидронимском

систему уобичајени називи мотивисани особинама воденог тока овог терена, попут *Сџудѐна вѓда*, *Бѐла вѓда*, *Бѓсѓрица*, *Муѓничка рѐка*. Један број хидронима мотивисан је релацијским односима, односно сналажењем именоватеља у простору, други општим апелативима, трећи су мотивисаним местом обављања послова, а неки од хидронима производ су и индивидуалне процене номинатора.

Спроведено теренско истраживање као резултат има велики број забележених, класификованих и акценгованих хидронима десног слива Средњег Ибра. С обзиром на то да су ономастичка истраживања на овом терену тек на почетку, велики је значај будућих пописивања ономастичких јединица како би слика једног ареала била комплетнија. Поред хидронима, многобројни они чекају моменат свог бележења, а због специфичне ситуације на Косову и Метохији овом послу се приписује и хитност.

ЛИТЕРАТУРА

- Барјактаревић 1964: Данило Барјактаревић. „Језичке особине Лепосавићке комуне“. *Гласник музеја Косова и Меѓохије* VII – VIII, 417–434.
- Божовић 2008: Маринко Божовић. *Говори Средњеј Ибра*. Приштина/Лепосавић: Институт за проучавање културе Срба на Косову и Метохији.
- Бошњаковић 1994: Жарко Бошњаковић. „Зооними као мотивациона основа у хидронимији“. *Научни састѓанак славистиѓа у Вукове дане* 22/2, 301–310.
- Brozović Rončević 1997: Dunja Brozović Rončević. „Hrvatska hidronimija u slavenskom i tzv. staroeuropskom okruœju“. *Croatica*, 45-46, 35–55.
- Vujić 1996: Dragomir Vujić. *Iz onomastike, leksikologije i dijalektologije*. Podgorica: ITP “UNIREKS“ D.D.
- Жугић 2013: Радмила Жугић. *Микроѓоѓонимија доњеј слива Јабланице (Семаниѓичко-ѓворбени асѓекѓ)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Илић 1905: Радомир Илић. *Ибар. Анѓроѓоѓеоѓрафска ѓроучавања*. Београд: Српски етнографски зборник.
- Јашовић 2018: Голуб Јашовић. *Ономасѓика слива реке Косанице*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Лазаревић 2001: Велибор Лазаревић. *Срѓски именованослов*. Београд: BOOK MARSO.
- Лома 2013: Александар Лома. *Тоѓонимија Бањске хрисовуље*. Београд: САНУ.
- Микетић 1991а: Драган Микетић. „Ономастика поткопаоничког села Лозно“. *Башиѓина*, 1, 120–122.
- Микетић 1991б: Драган Микетић. „Ономастика Борчанске висоравни“. *Башиѓина*, 2, 17–35.
- Николић 2020: Јована Николић. „Говор села Добраве у лепосавићкој околини“. *Наука без ѓраница* 3. Ур. Звездан Арсић. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Павловић 1994: Звездана Павловић. *Хидронимски сисѓем слива Јужне Мораве*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Павловић 1998: Звездана Павловић. „О метонимији у ономастици (хидроним – ојконим)“. *Јужнословенски филолоѓ* LIV, 105–110.
- Павловић 2002: Благоје Павловић. „Топоними насеља општине Лепосавић“. *Башиѓина*, 13, 175–186.

- Павловић 2003: Благоје Павловић. *Насеља и миграције славонских оштина Лепосавић*. Лепосавић: Институт за српску културу.
- Radoičić 1996: Ivana Radoičić. „Fonološki opis govora leposavičke okoline“. *Прилози проучавању језика*, 27, 32–52.
- Skok 1971: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.
- Ђулић 1992: Жарко Ђулић. „Фитонимске основе у косовскометохијској топонимији“. *Баштина*, 3, 46–62.
- Šimunović 2009: Petar Šimunović. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Jovana S. NIKOLIĆ

HYDRONYMY OF THE RIGHT BASIN OF THE MIDDLE IBAR

SUMMARY

The subject of this work are the names of springs, streams and rivers which make up a tributary of the right basin of the Middle Ibar at the territory of the municipality Leposavić. The research covers hydronyms from Šaljska Bistrica all over to Bistrica which, in some way, represent a natural mark over which this municipality spreads around. The material is collected with the use of the field exploration and each of the hydronyms has an accent, so each is determined by a dialect. There have been three classifications according to the collected material. The first division, having in mind the shape of hydronyms, differentiates between those that are liquid and those that are still. The second one, called the structural, divides the hydronyms into single membered, two-membered and three-membered. A criterion of motivation for the third division divides hydronyms into those which are of physiogenic origin (natural names) and into those of anthropogenic origin (names created by men). Single membered hydronyms derived from nouns or derivation, most commonly by adding suffixes to the end of a stem. A greatest number of the two-membered hydronyms was created in the process of derivation with the adjectival suffix where the most productive suffix is that on -ski. Three-membered hydronyms have a well established structure: in the first place there is hydronymic appellative, in the second there is a preposition and in the third some of the appellatives. Hydronyms with natural names imply the use of hydronymic and geographical appellations. Due to the origin of motivation, a group of hydronyms of anthroponimic origin differentiates much more than the others and even contains more subgroups. Diverse motivation when naming hydronyms is absent in all the groups while the most numbered hydronyms of toponymic origin have been created in the process of metonymy at the relation of place-name-hydronym.

Keywords: hydronymy, hydronyms, onomastics, the Middle Ibar, the dialects of kosovo-resava region.